

POWSTAŃCZA DZIAŁALNOŚĆ MARIANA DUBIECKIEGO – SEKRETARZA RUSI W RZĄDZIE NARODOWYM 1863 ROKU

 <https://orcid.org/0000-0002-4235-8006>

Paweł Pryt

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ABSTRACT

THE INSURGENT ACTIVITY OF MARIAN DUBIECKI – THE RUTHENIAN SECRETARY IN THE POLISH NATIONAL GOVERNMENT OF JANUARY UPRISING

The aim of the article is to present the insurgent activity of Marian Dubiecki, secretary of Ruthenia in the Polish National Government of January Uprising. During his tenure, he was one of Romuald Traugutt's closest collaborators, occupying the outbuilding next to his apartment, and a person who introduced the later dictator at the meeting of The Polish National Government. Dubiecki's duties included correspondence with other representatives of the insurgent administration and negotiations with the "Progressive Ruthenia Group". After minister of state Józef Kajetan Janowski left Warsaw, the secretary of Ruthenia undertook action to combine both functions. As a result of his insurgent activity, Marian Dubiecki was arrested and sentenced to exile, from which he returned in 1883. The figure of the secretary of Ruthenia has not yet been the subject of an extensive historiographical research that would comprehensively analyze his biography.

Keywords: Marian Dubiecki, The Polish National Government of January Uprising, January Uprising, Ruthenia.

Słowa kluczowe: Marian Dubiecki, Rząd Narodowy, powstanie styczniowe, Ruś.

Postać Mariana Dubieckiego (1838–1926) nie doczekała się do tej pory pełnego opracowania monograficznego. Powstały jedynie krótkie zarysy biograficzne lub prace dotyczące poszczególnych etapów jego życia autorstwa Stefana Pomarańskiego¹

¹ S. Pomarański, *Marian Dubiecki. Zarys biograficzny z powodu 85-tej rocznicy urodzin*, Zamość 1923.

oraz Jakuba Hoffmana²; w ostatnich latach ukazała się publikacja autorstwa Zbigniewa Wójcika³. Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia udziału Dubieckiego w powstaniu, w którym pełnił funkcję sekretarza Rusi w Rządzie Narodowym.

Na wstępie należałoby przybliżyć jego sylwetkę przed wybuchem stycziowej insurekcji. Podobnie jak inni zaangażował się w konspirację niepodległościową już wcześniej. W trakcie studiów na Uniwersytecie Kijowskim działał w Związku Trojnickim i współpracował z innymi późniejszymi uczestnikami stycziowego zrywu: Leonem Głowackim (bratem Bolesława Prusa), Leonem Syroczyńskim czy Piotrem Chojnowskim. Potem podjął pracę jako nauczyciel języka oraz literatury polskiej w gimnazjum w Równem. Z tej posady został zwolniony za udział w nabożeństwie żałobnym za pomordowanych w trakcie demonstracji w Warszawie 27 lutego 1861 roku, na które ułożył specjalną modlitwę. Oprócz Dubieckiego pracę stracił wówczas również ksiądz Jan Twarowski uczący religii w rówieńskim gimnazjum⁴. Po tych wydarzeniach Dubiecki zamieszkał u swego brata Aleksandra⁵ w Smolawach nieopodal Beresteczka. Obaj brali udział w zorganizowanej 10 października 1861 roku demonstracji w Horodle z okazji 448. rocznicy zawarcia unii między Polską a Litwą⁶. Za udział w manifestacji bracia zostali skazani na zesłanie. W trakcie rocznego pobytu na zsyłce przebywali w Wiatce⁷ oraz Tambowie, skąd powrócili w listopadzie 1862 roku⁸.

Po odbyciu kary Marian Dubiecki jako były działacz Związku Trojnickiego oraz osoba znana w swoim środowisku skontaktował się z działaczami Wydziału Rusi. Organ ten miał centralę w Kijowie, a oprócz tego dzielił się na trzy zarządy: Ukrainy, Podola oraz Wołynia, którym były podporządkowane organizacje powiatowe⁹. Dubiecki został członkiem zarządu Wołynia, z którego pochodził. Według Stefana Pomarańskiego pod koniec 1862 roku udał się on z Edmundem Różyckim do

² J. Hoffman, *W dniu wmurowania tablicy Marianowi Dubieckiemu 10 maja 1931 roku w Równem na Wołyniu*, Równe 1931; idem, *Marian Dubiecki, sekretarz Wydziału Rusi przy Rządzie Narodowym*, „Teki Historyczne” 1962–1963, t. 12, s. 145–169.

³ Z. Wójcik, *Marian Dubiecki – z Wołynia na Syberię* [w:] *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy z Ziem Zabrzanych – rola i miejsce w badaniach historycznych*, red. W. Caban, L. Michalska-Bracha, Warszawa 2017, s. 407–417.

⁴ S. Pomarański, op. cit., s. 13–14; J. Hoffman, *W dniu wmurowania...*, s. 22; S. Kieniewicz, *Powstanie stycziowe*, Warszawa 2009, s. 39–42.

⁵ Aleksander Dubiecki także był uczestnikiem powstania stycziowego. Zajmował się transportem broni na Wołyn. Brał udział w bitwie pod Samowolą oraz w lasach turkowickich. Po bitwie pod Korytnicą 28 VII znalazł się w Galicji. Aresztowano go w XI 1863 r., w IV 1864 r. został wydalony z Austrii i znalazł się w Szwajcarii. A. Lewak, *Dubiecki Aleksander Gedeon Józef* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 427–428.

⁶ J. Hoffman, *Marian Dubiecki...*, s. 147.

⁷ Obecnie to rosyjskie miasto Kirow, nazwa została zmieniona w 1934 r. po śmierci działacza bolszewickiego Sergieja Kirowa; w 1993 r. w referendum zdecydowano o pozostawieniu sowieckiej nazwy.

⁸ M. Dubiecki, *Na kresach i za kresami. Wspomnienia i szkice*, t. 2, Kijów 1914, s. 58–73; 221–236.

⁹ S. Kieniewicz, *Powstanie stycziowe*, s. 297–300; A. Wroński, *Powstanie stycziowe na Ukrainie* [w:] *Powstanie stycziowe 1863–1864. Wrzenie, bój, Europa, wizje*, red. S. Kalembka, Warszawa 1990, s. 378.

Warszawy w charakterze przedstawiciela Wydziału Rusi w celu podporządkowania się Komitetowi Centralnemu (sam Dubiecki jako uczestnika wyprawy podaje Antoniego Chamca). Zgodnie z ustaleniami Ruś miała posiadać swego przedstawiciela w Komitecie Centralnym Narodowym i został nim Dubiecki¹⁰.

Głównym oddziałem na Rusi był 2 Pułk Jazdy Wołyńskiej pod dowództwem Edmunda Różyckiego, który w późniejszym okresie został także naczelnikiem wojennym na Rusi¹¹. Formowanie oddziału rozpoczęło się zgodnie z założeniami w nocy z 8 na 9 maja 1863 roku. Służył w nim między innymi Leon Syroczyński, były student Uniwersytetu Kijowskiego oraz znajomy Dubieckiego z czasów Związku Trojnickiego¹².

W celu sprawowania funkcji sekretarza Rusi Dubiecki przybył do Warszawy 8 maja 1863 roku¹³, w tym czasie funkcję przewodniczącego Rządu Narodowego pełnił Agaton Giller. Rząd Narodowy polecił przysłać Komitetowi Prowincjonalnemu na Rusi swego przedstawiciela w piśmie datowanym na 10 kwietnia 1863 roku, w którym wyznaczono również naczelnego dowódcę powstania na Rusi w osobie generała Józefa Wysockiego. Przed kandydatem na członka Rządu Narodowego delegowanego przez Komitet Prowincjonalny postawiono następujące wymagania: „wierność chorągwi powstania raz wzniesionej bez względu, jakie koleje powstanie to przebywać może; wierność zasadom z chwilą powstania przyjętym, a mianowicie: niepodległość Polski, równość w obliczu prawa bez względu na stan, wyznanie, język i pochodzenie, uwłaszczenie włościan”¹⁴.

Sekretarz Rusi oraz jego odpowiednik na Litwie Waclaw Przybylski nie podlegali bezpośrednio Agatonowi Gillerowi jako przewodniczącemu rządu, ale byli podporządkowani Oskarowi Awejdemu, który w tym czasie pełnił funkcję dyrektora Wydziału Prowincji¹⁵. On też „uchwały, dotyczące Litwy i Rusi, komunikował wprost sekretarzowi tychże prowincji, zakredytowanemu przy Rządzie”¹⁶. Jako sekretarz Rusi Dubiecki posiadał własną pieczęć. Miała ona kształt okrągły, średnica wynosiła 31 milimetrów, tarcza była podzielona na trzy części z wizerunkami Orła, Pogoni oraz Michała Archanioła. W otoku znajdował się napis: „Rząd Narodowy. Sekretarz prowincji Rusi”. Jak podkreślali ówczesni publicyści, pojawiające się „trzy herby

¹⁰ J. Hoffman, *W dniu wmurowania...*, s. 18–20; M. Dubiecki, *Edmund Różycki. Szkic biograficzny*, Kraków 1895, s. 34.

¹¹ F. Rawita-Gawroński, *Rok 1863 na Rusi*, t. 1: *Ruś Czerwona i Wschód*, Lwów 1902, s. 113; J. Stella-Sawicki, *Galicja w powstaniu styczniowym*, Lwów 1913, s. 67; S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863–1864*, Rapperswil 1913, s. 339.

¹² R. Stróżyk, *2 Pułk Jazdy Wołyńskiej w powstaniu styczniowym 1863–1864*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2015, nr 3, s. 53.

¹³ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt i jego dyktatura podczas powstania styczniowego 1863–1864. Pamiętnik skreślony przez Współczesnego [w:] Wydawnictwo materiałów do historii powstania styczniowego 1863–1864*, t. 4, z. 2, Lwów 1894, s. 9.

¹⁴ *Dokumenty Komitetu Centralnego Narodowego i Rządu Narodowego 1862–1864*, Wrocław 1968.

¹⁵ F. Ramotowska, *Rząd Narodowy Polski w latach 1863–1864 (skład, organizacja, kancelaria)*, Warszawa 1978, s. 157.

¹⁶ J.K. Janowski, *Pamiętniki o powstaniu styczniowym*, t. 2, Warszawa 1925.

obok siebie [...] to trzy ludy, dobrowolnie połączone jako równi z równymi, to uznanie rozwoju historycznego Rzeczypospolitej”¹⁷.

Zagadnienia związane z Litwą oraz Rusią zostały wyodrębnione w Wydziale Prowincji. Zajmowali się nimi sekretarze obu prowincji, Przybylski oraz Dubiecki. Obaj podlegali bezpośrednio Rządowi Narodowemu, choć w pierwotnym założeniu mieli być pełnomocnymi agentami zależnymi od wydziałów swoich prowincji. Wydział Prowincji podejmował również sprawy zaborów pruskiego i austriackiego, współpracownikami w tym zakresie byli Władysław Koziębrodzki oraz Agaton Giller¹⁸.

Marian Dubiecki jako sekretarz prowincjonalny wchodził w skład kolejnych rządów¹⁹. W jego mieszkaniu odbyło się jedno z posiedzeń rządu Karola Majewskiego. Lokum to wybrał sekretarz stanu Józef Kajetan Janowski, do którego należało między innymi wyznaczanie miejsc na posiedzenia rządu²⁰. Dubiecki był również obecny na zebraniu rządu Karola Majewskiego w domu przy ulicy Niecałej w Warszawie 17 września 1863 roku. Wówczas doszło do przekazania władzy Franciszkowi Dobrowolskiemu. Według członków rządu zachodziły w nim „już od połowy sierpnia pewne wstrząśnienia”²¹. Na wieść o zmianie rządu „odpowiedziano niechęci głosem”²². Sekretarz Litwy Waław Przybylski ustąpił ze stanowiska, tak samo uczynił Józef Kajetan Janowski²³. W inny sposób postąpił będący sekretarzem Rusi Dubiecki:

nie uważał siebie za zwolnionego z obowiązków; nie otrzymał ich od rządu centralnego i przewroty w łonie rządu nie mogły go usunąć z zajmowanego stanowiska²⁴. Z drugiej strony, jak sam utrzymuje, wstrzymał się od wszelkiego stosunku z Rządem wrześniowym, ani na jedno z jego posiedzeń nie poszedł przez cały, przeszło trzytygodniowy czas jego istnienia²⁵.

Jako sekretarz Rusi w Rządzie Narodowym wysyłał korespondencje do komisarza Rządu Narodowego w Galicji Wschodniej Jana Majkowskiego. W piśmie datowanym na 11 lipca 1863 roku Dubiecki polecił przekazać Rządowi Narodowemu oraz Sekretariatowi Rusi wykaz oddziałów, które weszły bądź wejdą na Ruś wraz z wymieniem ich uzbrojenia oraz dowódców. Kolejną podejmowaną w piśmie kwestią było polecenie złożenia przez Majkowskiego relacji na temat działalności agencji dostawy broni utworzonej przez Komitet Podolski²⁶.

Następne zadanie, jakie otrzymał Dubiecki, polegało na pertraktacji z „Postępową Gromadą Rusińską”. W lipcu 1863 roku Julian Ławrowski wraz z kilkoma innymi ukraińskimi działaczami przybył do Krakowa, gdzie spotkał się z komisarzem Rządu Narodowego Władysławem Majewskim. Ukraińcy złożyli zapytanie o propozycję

¹⁷ *Herb Rządu Narodowego*, „Gazeta Narodowa” 1863, nr 208, s. 1.

¹⁸ F. Ramotowska, *Rząd Narodowy...*, s. 157.

¹⁹ W. Nagórska-Rudzka, *Karol Majewski w latach 1859–1864*, Warszawa 1937, s. 115.

²⁰ M. Dubiecki, *Wspomnienie o Józefie Kajetanie Janowskim* [w:] J.K. Janowski, *Pamiętniki o powstaniu styczniowym*, t. 1: *(Styczeń–Maj 1863 r.)*, Lwów 1923.

²¹ J.K. Janowski, op. cit., s. 216.

²² Ibidem, s. 218.

²³ Ibidem.

²⁴ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 65.

²⁵ Ibidem.

²⁶ *Dokumenty Komitetu Centralnego...*, s. 181–182.

Rządu Narodowego względem nich. Marian Dubiecki wspólnie z Romualdem Trauguttem jest autorem odpowiedzi Rządu Narodowego na pismo „Postępowej Gromady Rusińskiej”, w którym ta domagała się zrzeczenia się przez Polskę praw do ziem ukraińskich oraz – po pokonaniu caratu – zawiązania związku federacyjnego między Polską a Ukrainą. W opatrzonej pieczęcią sekretarza Rusi odpowiedzi stwierdzono, że państwo polskie dąży do odzyskania niepodległości w granicach sprzed 1772 roku z możliwą autonomią dla Rusi²⁷.

Najistotniejszym, moim zdaniem, powstańczym epizodem Mariana Dubieckiego była współpraca z Romualdem Trauguttem. Do pierwszego spotkania między nimi doszło w Hotelu Drezdeńskim przy ulicy Długiej w Warszawie w końcu lipca 1863 roku. Zostało ono zainicjowane przez sąsiadującego wówczas z Dubieckim lekarza Cezarego Morawskiego. W trakcie spotkania Traugutt poprosił Dubieckiego o skontaktowanie go z powstańczym Wydziałem Wojny, dając mu trzy dni na spełnienie prośby²⁸. Inną osobą, która skontaktowała się z sekretarzem Rusi po przyjeździe do Warszawy, a przed podjęciem pracy w powstańczym rządzie, był Leon Syroczyński²⁹. Jak już wspomniano, obaj w czasach studenckich należeli w Kijowie do Związku Trojnickiego.

Wracając do współpracy Dubieckiego z Trauguttem, kilka dni po pierwszym spotkaniu, prawdopodobnie 31 lipca, Traugutt został przedstawiony przez sekretarza Rusi na posiedzeniu Rządu Narodowego, a następnie zaprezentowany Wydziałowi Wojny. Po około dwóch tygodniach, 14 sierpnia 1863 roku, późniejszy dyktator powstania otrzymał nominację generalską oraz stanowisko komisarza nadzwyczajnego poza granicami kraju³⁰. Z Warszawy wyjechał już następnego dnia, 15 sierpnia³¹.

W końcu września 1863 roku w mieszkaniu Majewskiego odbyła się narada, na której obecny był również Dubiecki. W jej trakcie podjęto decyzję o sprowadzeniu Traugutta. W tym celu „postanowiono jednogłośnie wysłać gońca do Traugutta, do Galicji, by natychmiast wracał”³².

Romuald Traugutt powrócił z misji zagranicznej 10 października 1863 roku³³. Według sekretarza stanu Rządu Narodowego Józefa Kajetana Janowskiego pierwszą osobą, z którą Traugutt skontaktował się po powrocie do kraju, był Dubiecki. Wydaje się to prawdopodobne, tym bardziej że sekretarz Rusi „przed dwoma miesiącami wprowadził go w stosunki z Rządem”³⁴. Z Dubieckim Traugutt dyskutował o parciu Rusi dla jego osoby, o którym „rozumie się, powątpiewać nie można było”³⁵.

²⁷ Ibidem, s. 327–338.

²⁸ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 21–24.

²⁹ L. Syroczyński, *Rok więzienia 1864/65 w X Pawilonie Warszawskiej Cytadeli* [w:] *Warszawa w pamiętnikach powstania styczniowego*, oprac. K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1963, s. 523.

³⁰ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 21–29.

³¹ S. Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, s. 396.

³² M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 111.

³³ S. Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, s. 655.

³⁴ J.K. Janowski, op. cit., s. 232.

³⁵ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 76.

Traugutt stanął na czele Rządu Narodowego 17 października 1863 roku. W nowej rzeczywistości sekretarzem Rusi pozostał Dubiecki. Jedną z potrzeb po przejęciu przez Traugutta władzy w powstańczym rządzie było znalezienie dla niego odpowiedniego mieszkania i „urządzenie takowego w sposób zabezpieczający od czujnego oka władz najazdu, który z Warszawy ówczesnej wytworzył jedno obszerne więzienie”³⁶. Misji tej podjęli się sekretarz Rusi wraz z sekretarzem Litwy. Wybór padł na dom zlokalizowany przy ulicy Smolnej w Warszawie. Dla zabezpieczenia dyktatora przed aresztowaniem mieszkanie wynajmowała Helena Kirkorowa, a Romuald Traugutt pod przykrywką galicyjskiego kupca o nazwisku Michał Czarnecki był jej lokatorem. Według Dubieckiego Kirkorowa nie znała prawdziwego nazwiska swego lokatora, sam sekretarz Rusi w rozmowach z nią mówił o Traugutcie jako o „panu Michale”³⁷.

W oficynie znajdującej się przy mieszkaniu zajmowanym przez Traugutta zamieszkał Dubiecki, stając się tym samym (obok pani Kirkorowej) najbliższym domownikiem dyktatora³⁸. Dubiecki odwiedzał sąsiada wieczorem, około godziny 19–20. W trakcie spotkań sekretarz Rusi składał raport z wykonanych poleceń. Mimo wspólnego mieszkania Dubiecki nie brał udziału w spotkaniach Traugutta z dyrektorami poszczególnych wydziałów, było to w warunkach konspiracji niemożliwe³⁹.

Dubiecki z Trauguttem wspólnie jadali obiady, spędzili również razem wigilię Bożego Narodzenia 1863 roku. O zażyłości, jaka się między nimi wytworzyła, pisał Józef Kajetan Janowski: „Jakakolwiek była znaczna różnica wieku między nimi, jednak Traugutt bardzo go polubił i zaprzyjaźnił się”⁴⁰.

Wracając do spotkań Traugutta z dyrektorami poszczególnych wydziałów, należy wyjaśnić, że istniał jeden wyjątek. Mianowicie, do obowiązków Dubieckiego należało pośredniczenie w kontaktach między Trauguttem a pełniącym funkcję dyrektora spraw zagranicznych Henrykiem Krajewskim. Ten drugi zgodził się podjąć pracę w powstańczym rządzie, pod warunkiem że „oprócz dyktatora i osoby zaufanej, stojącej między nim a dyktatorem, nikogo ani znać, ani widzieć z organizacji nie będzie”⁴¹. Jak relacjonuje Dubiecki, od reguły pośredniczenia w kontaktach odstąpiono tylko raz. Krajewski i Traugutt rozmawiali ze sobą „w cztery oczy” w mieszkaniu tego drugiego (gdzie Krajewskiego przyprowadził Dubiecki) na temat aliansu „z rewolucyjnymi żywiołami”⁴².

Marian Dubiecki zajmował się również przepisywaniem dokumentów oraz korespondencji dyktatora. Do pomocy w przepisywaniu korespondencji sekretarz

³⁶ Ibidem, s. 86.

³⁷ Ibidem, s. 86–90.

³⁸ A. Pawłowski, *Ostatni dyktator powstania*, „Świat” 1912, nr 38, s. 4; F. Ramotowska, *Rząd Narodowy...*, s. 204; S. Kieniewicz, *Warszawa w powstaniu styczniowym*, Warszawa 1983, s. 194.

³⁹ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 90–95, 121; F. Ramotowska, *Tajemne państwo polskie w powstaniu styczniowym 1863–1864. Struktura organizacyjna*, Warszawa 1999, s. 482.

⁴⁰ J.K. Janowski, op. cit., s. 237–238.

⁴¹ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 130.

⁴² Ibidem, s. 132–134.

Rusi zwerbował Artura Wołyńskiego, który był „dość zdolny, a mocno ambitny”⁴³. Po spowodowanym natężonymi aresztowaniami wyjazdem z Warszawy sekretarza stanu Józefa Kajetana Janowskiego również tę funkcję przejął Dubiecki. Sekretarz Rusi został wcześniej poinformowany przez Janowskiego o jego zamierzeniach i zgodził się go zastąpić⁴⁴.

Od września 1863 roku Dubiecki pracę w charakterze sekretarza Rusi łączył z posadą nauczyciela historii w I Gimnazjum w Warszawie oraz w III Progimnazjum w Warszawie. Podjęcie dodatkowej aktywności było konieczne ze względu na ciężkie warunki materialne⁴⁵. Zajmował się także kolportowaniem na Ruś gazety „Niepodległość”⁴⁶. Mógł też być jednym z pracowników redakcji wspomnianego tytułu, choć o tym nie wspomina⁴⁷.

Luty i marzec 1864 roku okazały się miesiącami „tryumfów moskiewskiej inkwizycji”⁴⁸. Aresztowani zostali między innymi lekarze Cezary Morawski oraz Karol Przybylski. Pierwszy z nich przez krótki czas pełnił funkcję sekretarza Litwy, drugi był bratem Wacława Przybylskiego, w trakcie powstania zajmował się przepisywaniem korespondencji rządowej. Obaj w czasie śledztwa złożyli zeznania obciążające Traugutta oraz Dubieckiego, przy czym Morawski podjął próby poinformowania o tym fakcie oraz ostrzeżenia zainteresowanych przed aresztowaniem. Według relacji Dubieckiego w tym celu krzyknął do przejeżdżającej w pobliżu więzienia dorożki. Dorożką miał podróżować wraz z żoną lekarz A. Januskiewicz, niestety treść ostrzeżenia nie dotarła do adresatów⁴⁹.

Jednym z aresztowanych w tym okresie był także Karol Majewski. Zgodnie z ustaleniami między nim a Trauguttem 1 marca miał powrócić do pracy. Dubiecki został wysłany tego dnia przez dyktatora z misją przyprowadzenia Majewskiego, jednak natrafił „drzwi jego mieszkania otwarte, a w mieszkaniu wielki nieład, co sugerowało, iż przed świtem go zabrano”⁵⁰.

Zwiększające się zagrożenie aresztowaniem szło w parze z rosnącym nadmiarem pracy. Łączący funkcję sekretarza Rusi oraz sekretarza stanu Marian Dubiecki „zniewolony był coraz to szybciej załatwiać różne sprawy, polecenia w mieście i zarazem ze zdwojoną szybkością pisać to lub owo, co wypływało z nowego, danego mu urzędu sekretarza stanu. Brak najzupełniejszy ludzi, którymi można by się było wyręczyć, coraz dotkliwiej dawał się odczuć”⁵¹. Jednym z ostatnich zadań Dubieckiego przed aresztowaniem miało być spotkanie z głównym kasjerem Wydziału Skarbu Tomaszem Ilnickim. Dubiecki Ilnickiego już nie zastał, gdyż ten został aresztowany⁵².

⁴³ Ibidem, s. 245.

⁴⁴ Ibidem, s. 137–138.

⁴⁵ *Marian Dubiecki*, „Nowa Reforma” 1926, nr 248, s. 2; S. Pomarański, op. cit., s. 29.

⁴⁶ H. Cederbaum, *Powstanie styczniowe. Wyroki audytoriatu polowego z lat 1863, 1864, 1865 i 1866*, Warszawa 1917, s. 147.

⁴⁷ *Prasa tajna z lat 1861–1864*, cz. 2, red. S. Kieniewicz, I. Miller, Wrocław 1969, s. 346–349.

⁴⁸ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 139.

⁴⁹ Ibidem, s. 139–143.

⁵⁰ Ibidem, s. 176.

⁵¹ Ibidem, s. 143.

⁵² Ibidem, s. 146.

W obliczu coraz większego niebezpieczeństwa schwytania przez siły rosyjskie 4 kwietnia 1864 roku⁵³ w mieszkaniu Romualda Traugutta odbyło się spotkanie, w którym oprócz niego uczestniczyli Marian Dubiecki oraz Włodzimierz Dybek pełniący funkcję dyrektora Wydziału Spraw Wewnętrznych. Na spotkaniu sekretarz Rusi zaproponował, aby w obliczu realnej klęski powstania „ująć za broń, udać się do jednego z powstańczych oddziałów i tam zginąć”⁵⁴.

Ostatnie spotkanie Dubieckiego z Trauguttem odbyło się w sobotę 9 kwietnia 1864 roku. Następnego dnia sekretarz Rusi miał zaplanowane spotkanie z dyrektorem spraw zagranicznych Henrykiem Krajewskim, wobec czego zapytał dyktatora o polecenia. Traugutt odparł, że nie ma żadnych, polecił jedynie uściskać od siebie współpracownika. Do planowanego spotkania już jednak nie doszło, gdyż 10 kwietnia o godzinie 7 rano aresztowano Dubieckiego⁵⁵. Został przewieziony do więzienia na Pawiaku, gdzie trafił do celi numer 44, następnie umieszczono go w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej⁵⁶. W trakcie pobytu w więzieniu był torturowany, miał złamaną szczękę oraz głębokie rany na plecach⁵⁷.

Marian Dubiecki wraz z Romualdem Trauguttem oraz Włodzimierzem Dybkiem zostali osadzeni w pojedynczych celach, dostali także zakaz kontaktowania się z kimkolwiek. Każdy z nich miał przebywać w samotności również podczas spacerów. Dubieckiego więziono w celach numer 7 oraz 19. Do tej ostatniej trafił 20 lipca 1864 roku. Gdy już się tam znalazł, pukając, zadał pytanie sąsiadowi z celi: „Kto tam?”. Odpowiedziano: „Traugutt”. Od tego momentu obaj prowadzili ze sobą „rozmowy”. Nie były one jednak zbyt długie, gdyż nieustannie do ich cel zaglądali strażnicy. Przenosiny Dubieckiego do celi sąsiadującej z celą Traugutta mogło stanowić element prowokacji, dlatego w trakcie pukania nie podejmowano tematów istotnych⁵⁸.

4 sierpnia Marian Dubiecki podczas spaceru otrzymał od Jarosława Dąbrowskiego informację o treści: „pięciu kapucynów przybyło, zapewne jeden dla ciebie”⁵⁹, co miało oznaczać nadchodzące wyroki śmierci. Dubiecki przekazał tę informację Trauguttowi, była to ostatnia wiadomość sekretarza Rusi do dyktatora powstania styczniowego, straconego 5 sierpnia 1864 roku. Na karę śmierci został skazany również Dubiecki, jednak ostatecznie jego wyrok zamieniono na dziesięć lat katorgi⁶⁰.

W trakcie zesłania Marian Dubiecki przebywał w Siewakowej, Darasuniu, Irkucku, Jekaterynosławiu oraz Odessie; powrócił w 1884 roku. W trakcie pobytu w Imperium Rosyjskim pracował naukowo, pisał rozprawy dotyczące historii Polski oraz etnografii ludów syberyjskich. Po powrocie zamieszkał w Krakowie i zaangażował

⁵³ Według Dubieckiego tego samego dnia aresztowany został Tomasz Ilnicki; Ilnickiego aresztowano 6 IV.

⁵⁴ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 146.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 147.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ S. Pomarański, *op. cit.*, s. 38.

⁵⁸ M. Dubiecki, *Romuald Traugutt...*, s. 151–153.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 155.

⁶⁰ S. Pomarański, *op. cit.*, s. 39.

się w upamiętnienie insurekcji 1863 roku poprzez włączenie się w przygotowanie pięciotomowego *Wydawnictwa materiałów do historii powstania 1863–1864*. Opublikował również prace dotyczące bohaterów powstania styczniowego: Romualda Traugutta (*Romuald Traugutt i jego dyktatura podczas powstania styczniowego 1863–1864. Pamiętnik skreślony przez Współczesnego* [1894] oraz wydanie uzupełnione *Romuald Traugutt i jego dyktatura podczas powstania styczniowego 1863–1864* [1912]), Edmunda Różyckiego (*Edmund Różycki. Szkic biograficzny* [1895]) oraz Józefa Kajetana Janowskiego (*Wspomnienie o Józefie Kajetanie Janowskim* [1923]). Dubiecki we wskazanych pracach, dotyczących zwłaszcza Romualda Traugutta, występował jako protagonista bohaterów styczniowego zrywu. Działał także jako członek Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Polskiego w latach 1863/1864⁶¹. Pomimo pełnienia istotnej funkcji w powstaniu styczniowym Marian Dubiecki w krakowskiej Delegacji Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Polskiego w latach 1863/1864 nie piastował szczególnej roli. W sprawozdaniach obejmujących okres 1889–1912 występuje on jedynie jako członek czynny Towarzystwa⁶². W II Rzeczypospolitej wszedł w skład Komitetu Obrony Państwowej w Krakowie w czasie wojny polsko-bolszewickiej⁶³. W 1921 roku został uhonorowany Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski⁶⁴, w 1923 roku otrzymał tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie⁶⁵. Marian Dubiecki zmarł 24 października 1926 roku; został pochowany na cmentarzu Rakawickim w Krakowie w kwaterze R, wśród mogił innych uczestników powstania⁶⁶.

Podsumowując powyższe rozważania, Marian Dubiecki jako aktywny uczestnik manifestacji przedpowstaniowych, za które został skazany na karę zesłania, zaangażował się również w działalność niepodległościową w trakcie styczniowego zrywu, co było typowe dla życiorysów przedstawicieli pokolenia. Pracę na rzecz insurekcji rozpoczął w znanym sobie środowisku jako lokalny działacz na Rusi, stając się z czasem sekretarzem swej prowincji oraz członkiem Rządu Narodowego. Przebywając w Warszawie, był jednym z najbliższych współpracowników dyktatora powstania styczniowego Romualda Traugutta, którego wprowadził do Rządu Narodowego, a następnie obok którego mieszkał. Działalność w strukturach powstańczego Rządu Narodowego zakończyła się dla Mariana Dubieckiego aresztowaniem oraz wyrokiem dziesięcioletniej katorgi, zamienionym z pierwotnego wyroku śmierci.

⁶¹ Archiwum Narodowe w Krakowie, Przytulisko Weteranów 1863/1864 r. w Krakowie, sygn. 2, k. 1–4.

⁶² Ibidem, sygn. 4.

⁶³ *Obrona państwa w 1920 roku. Księga sprawozdawczo-pamiętkowa Generalnego Inspektoratu Armii Ochotniczej i Obywatelskich Komitetów Obrony Państwa*, red. W. Ścibor-Rylski, Warszawa 1923, s. 475.

⁶⁴ *Nadanie odznaki orderu „Odrodzenia Polski”*, „Monitor Polski” 1921, nr 176, s. 1.

⁶⁵ *Doktoraty honorowe dla powstańców 1863 r.*, „Kurier Lwowski” 1923, nr 49, s. 5.

⁶⁶ J. Hoffman, *W dniu wmurowania...*, s. 35.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Narodowe w Krakowie

Przytulisko Weteranów 1863/1864 r. w Krakowie, sygn. 2, sygn. 4

Źródła drukowane

Cederbaum H., *Powstanie styczniowe. Wyroki audytoriatu polowego z lat 1863, 1864, 1865 i 1866*, Warszawa 1917.

Dokumenty Komitetu Centralnego Narodowego i Rządu Narodowego 1862–1864, Wrocław 1968.

Dubiecki M., *Na kresach i za kresami. Wspomnienia i szkice*, t. 2, Kijów 1914.

Janowski J.K., *Pamiętniki o powstaniu styczniowym*, t. 2, Warszawa 1925.

„Monitor Polski” 1921, nr 176.

Obrona państwa w 1920 roku. Księga sprawozdawczo-pamiętkowa Generalnego Inspektora-tu Armii Ochotniczej i Obywatelskich Komitetów Obrony Państwa, red. W. Ścibor-Rylski, Warszawa 1923.

Syroczyński L., *Rok więzienia 1864/65 w X Pawilonie Warszawskiej Cytadeli* [w:] *Warszawa w pamiętnikach powstania styczniowego*, oprac. K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1963, s. 522–538.

Prasa

„Gazeta Narodowa” 1863, nr 208.

„Kurier Lwowski” 1923, nr 49.

„Nowa Reforma” 1926, nr 248.

„Świat” 1912, nr 38.

Opracowania

Dubiecki M., *Edmund Różycki. Szkic biograficzny*, Kraków 1895.

Dubiecki M., *Romuald Traugutt i jego dyktatura podczas powstania styczniowego 1863–1864. Pamiętnik skreślony przez Współczesnego* [w:] *Wydawnictwo materiałów do historii powstania styczniowego 1863–1864*, t. 4, z. 2, Lwów 1894, s. 1–167.

Dubiecki M., *Wspomnienie o Józefie Kajetanie Janowskim* [w:] J.K. Janowski, *Pamiętniki o powstaniu styczniowym*, t. 1: *(Styczeń–Maj 1863 r.)*, Lwów 1923, s. IX–XVII.

Hoffman J., *Marian Dubiecki, sekretarz Wydziału Rusi przy Rządzie Narodowym*, „Teki Historyczne” 1962–1963, t. 12, s. 145–169.

Hoffman J., *W dniu wmurowania tablicy Marianowi Dubieckiemu 10 maja 1931 roku w Równem na Wołyniu*, Równe 1931.

- Kieniewicz S., *Powstanie styczniowe*, Warszawa 2009.
- Kieniewicz S., *Warszawa w powstaniu styczniowym*, Warszawa 1983.
- Lewak A., *Dubiecki Aleksander Gedeon Józef* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 427–428.
- Nagórska-Rudzka W., *Karol Majewski w latach 1859–1864*, Warszawa 1937.
- Pomarański S., *Marian Dubiecki. Zarys biograficzny z powodu 85-tej rocznicy urodzin*, Zamoc 1923.
- Prasa tajna z lat 1861–1864*, cz. 2, red. S. Kieniewicz, I. Miller, Wrocław 1969.
- Ramotowska F., *Rząd Narodowy Polski w latach 1863–1864 (skład, organizacja, kancelaria)*, Warszawa 1978.
- Ramotowska F., *Tajemne państwo polskie w powstaniu styczniowym 1863–1864. Struktura organizacyjna*, Warszawa 1999.
- Rawita-Gawroński F., *Rok 1863 na Rusi*, t. 1: *Ruś Czerwona i Wschód*, Lwów 1902.
- Stella-Sawicki J., *Galicja w powstaniu styczniowym*, Lwów 1913.
- Stróżyk R., *2 Pułk Jazdy Wołyńskiej w powstaniu styczniowym 1863–1864*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2015, nr 3, s. 41–62.
- Wójcik Z., *Marian Dubiecki – z Wołynia na Syberię* [w:] *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy z Ziem Zabrzanych – rola i miejsce w badaniach historycznych*, red. W. Caban, L. Michalska-Bracha, Warszawa 2017, s. 407–417.
- Wroński A., *Powstanie styczniowe na Ukrainie* [w:] *Powstanie styczniowe 1863–1864. Wrzenie, bój, Europa, wizje*, red. S. Kalembka, Warszawa 1990, s. 372–388.
- Zieliński S., *Bitwy i potyczki 1863–1864*, Rapperswil 1913.